

**ЗВІТ ПРО ПОВЕРНЕННЯ
В УКРАЇНІ
25 ЛИСТОПАДА –
5 ГРУДНЯ 2022 РОКУ**

Ірпінь,
© МОМ, 2022

In partnership with _____

Співфінансується
Європейським Союзом

ВСТУП

Після 24 лютого 2022 року повномасштабне російське вторгнення в Україну спричинило безпрецедентну гуманітарну кризу по всій країні, що характеризується, серед іншого, переміщенням значної частини українського населення.

Ще у квітні 2022 року Міжнародна організація з міграції (МОМ) почала фіксувати значну кількість повернень переміщених осіб до звичного місця проживання (далі — «повернення»). Умови повернення значно варіюються, оскільки люди повертаються як до регіонів, які безпосередньо не постраждали від війни, але в яких спостерігається значний притік внутрішньо переміщених осіб (ВПО), так і до регіонів, які постраждали від конфлікту, і регіонів, які нещодавно повернулися під контроль українського уряду та зазнали суттєвих руйнувань. Через нестабільність поточної ситуації неможливо визначити, яка частка людей повертається остаточно, а яка тимчасово. Однак наявні дані свідчать про те, що українці, які повертаються, мають особливі потреби і вразливості, що відрізняють їх від тих, хто нікуди не переміщувався, і від ВПО.

У контексті [Плану дій Генерального секретаря ООН щодо внутрішнього переміщення](#) та з метою надати партнерам підтримку в наданні цільової і доцільної допомоги особам, які повертаються до місць свого звичного проживання після вимушеного переміщення, МОМ презентує цей Звіт про повернення українців. У цій публікації проаналізовано останні дані МОМ щодо ситуації та потреб осіб, які повернулися, та щодо умов повернення, зібрані в ході оцінювань за Матрицею відстеження переміщень (МВП), проведених по всій країні.

Цей звіт базується на даних, зібраних у ході одинадцятого раунду Опитування загального населення МОМ, проведеного у період з 25 листопада по 5 грудня 2022 року. Це оцінювання охоплює все доросле населення усіх п'яти макрорегіонів (захід, схід, північ, центр, південь та місто Київ), за винятком Кримського півострова і не підконтрольних українському уряду територій. Опитування загального населення було проведено шляхом набору випадкових телефонних номерів, завдяки чому було анонімно опитано 2 002 унікальні респонденти віком від 18 років із використанням методу автоматизованого телефонного опитування (САТІ). Із детальним аналізом даних цього опитування стосовно становища і потреб ВПО читачі також можуть ознайомитися у [Звіті про внутрішнє переміщення \(11-й раунд\)](#).

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ	2
ДЕМОГРАФІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ	3
ДИНАМІКА ПОВЕРНЕНЬ	4
ВАЖЛИВА ІНФОРМАЦІЯ: ПОТРЕБА В ТВЕРДОМУ ПАЛИВІ І ЙОГО ДОСТУПНІСТЬ	5
ВАЖЛИВА ІНФОРМАЦІЯ: ФІНАНСОВІ ЗАОЩАДЖЕННЯ	6
ВАЖЛИВА ІНФОРМАЦІЯ: СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМ	7
ВАЖЛИВА ІНФОРМАЦІЯ: ЛІКИ ТА МЕДИЧНІ ПОСЛУГИ	8
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СИТУАЦІЇ ТА ПОТРЕБ	9
МЕТОДОЛОГІЯ	10

ПРИМІТКА ЩОДО ОЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНУ «ПОВЕРНЕННЯ»

Для цілей цього звіту терміни «повернення» і «особа, яка повернулася» вжито без обмежень щодо статусу на позначення будь-яких осіб, які наразі перебувають у своїх звичних місцях проживання після тривалого періоду переміщення (щонайменше два тижні, починаючи з лютого 2022 р.), незалежно від того, чи вони спонтанно повернулися до цих місць з-за кордону, чи з місць внутрішнього переміщення в межах України.

Це визначення не охоплює осіб, які повернулися в Україну з-за кордону, але не повернулися до своїх звичних місць проживання в країні.

*Вказаний граничний період виявився статистично найбільш значущим у контексті вразливості, що виникає після повернення, у порівнянні з непереміщеним населенням.

Викладені в цьому звіті думки належать авторам і не обов'язково відображають погляди Міжнародної організації з міграції (МОМ). Інформація, що міститься у цьому звіті, призначена виключно для загальних інформаційних цілей. Використання позначень та подання матеріалу в цьому звіті не має на меті висловлення будь-якої думки щодо правового статусу будь-якої країни, території, міста чи населеного пункту, їхньої влади, кордонів чи меж від імені МОМ.

Якщо не зазначено інше, дані, представлені в цьому звіті, базуються на результатах одинадцятого раунду Опитування загального населення від 5 грудня 2022 року.

Для отримання додаткової інформації звертайтеся за адресою: DTMUkraine@IOM.int

© 2022 Міжнародна організація з міграції (МОМ). Усі права захищені. У випадку цитування, перефразування або використання в будь-який інший спосіб інформації, що міститься в цьому звіті, джерело інформації необхідно зазначити так: «Джерело: Міжнародна організація з міграції (МОМ), Звіт про статистику повернень українців, листопад/грудень 2022 року».

Фото: Житлові будинки в м. Ірпені поблизу Києва, які суттєво постраждали внаслідок бойових дій у лютому–березні 2022 року.

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

5 914 000

ОЦІНКА К-СТІ ВНУТРІШНЬО
ПЕРЕМИЩЕНИХ ОСІБ
-626 000 з 26 жовтня

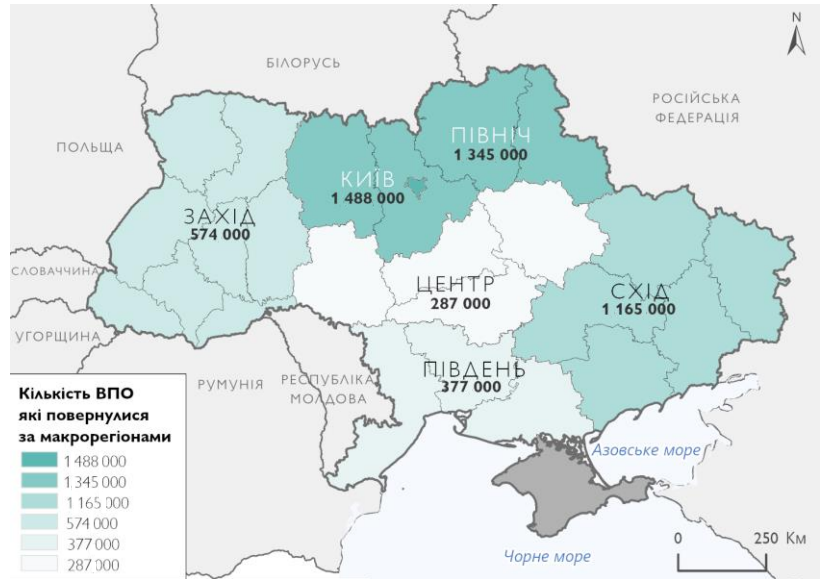
5 236 000

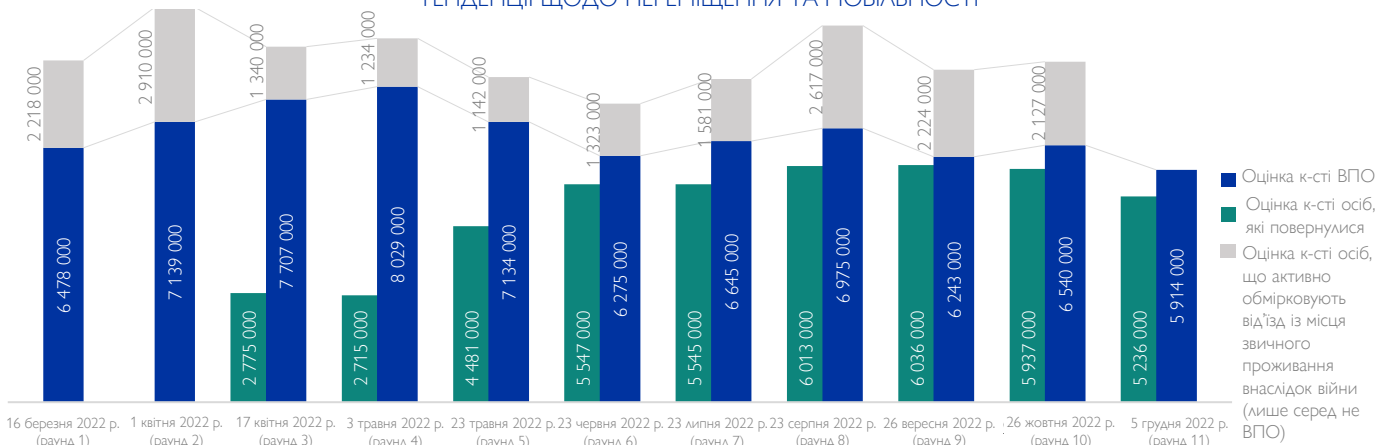
ОЦІНКА ЗАГ. К-СТІ
ОСІБ, ЯКІ ПОВЕРНУЛИСЯ
-701 000 з 26 жовтня
(з яких 23% повернулися з-за
кордону)

Повний спектр результатів одинадцятого раунду Опитування загального населення MOM на сьогодні представлено у двох взаємодоповнювальних продуктах: **Звіті про внутрішнє переміщення в Україні** та **Звіті про повернення українців**. Додаткова аналітика доступна за запитом до DTMukraine@iom.int.

ОЦІНКА МІСЦЯ ПЕРЕБУВАННЯ ОСІБ, ЯКІ ПОВЕРНУЛИСЯ, ЗА МАКРОРЕГІОНАМИ*

ТЕНДЕНЦІЇ ЩОДО ПЕРЕМИЩЕННЯ ТА МОБІЛЬНОСТІ

У глосарії MOM термін «повернення» визначений як «дія або процес повернення особи до точки відправлення». Повернення може бути в межах територіальних кордонів держави чи з транзитної країни або країни призначення в країну походження. Національна нормативно-правова база в Україні не містить чіткого визначення поняття «особи, які повернулися», під якими розуміють осіб, які були вимушені або зобов'язані залишити своє звичне місце проживання через війну, але згодом повернулися. Практично повернення має місце тільки в разі анулювання чи закінчення строку дії раніше набутого статусу переміщеної особи: постановка на облік як ВПО на підставі Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (від 1 червня 2014 року).

Про повернення також ідеться у разі транскордонного переміщення, коли закінчився строк дії статусу міжнародного захисту в іншій країні або такий статус скасовано, наприклад, у випадку з міжнародним захистом, наданим країнами Європейського Союзу громадянам України, які залишили країну

після 24 лютого 2022 року. Однак скасування або закінчення строку дії такого статусу не гарантує повернення. Також важливо розуміти, що не всі переміщені особи стають на облік у цій якості. За відсутності чіткого правового означення терміну «особи, які повернулися» в українському законодавстві для цілей цього оцінювання MOM визначає осіб, які повернулися, як тих, хто на поточний момент перебуває у місці свого звичного проживання та зазначили, що повернулися туди після щонайменше двох тижнів перебування у статусі переміщеної особи через війну (з лютого 2022 року).

В одинадцятому раунді опитування серед усіх респондентів, які нині перебувають у своєму звичному місці проживання, 15% підпадають під визначення осіб, які повернулися, що складає близько 5 236 000 осіб станом на 5 грудня. Неможливо визначити характер таких повернень (постійний чи тимчасовий), хоча 79% серед тих, хто повернувся, вказали, що вони планують залишитися у своїх домівках (близько 4,1 млн осіб), 80% перебували в своїх домівках довше одного місяця.

* Макрорегіон — це територіальна одиниця, до якої входять області (регіони), згідно з визначенням у Законі України «Про засади державної регіональної політики» (частина 2 статті 1).

ДЕМОГРАФІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Станом на 5 грудня, відповідно до демографії переміщеного населення, більшість осіб, які повернулися, складають жінки. Майже чверть складають немовлята і діти віком до 18 років. Порівняно з жовтневими цифрами (десятий раунд Опитування загального населення), MOM відзначає незначне зростання частки чоловіків, які повернулися.

Порівняно з ВПО, серед осіб, які повернулися, дещо більша частка дорослих віком від 18 до 59 років (58%). Як і в десятому раунді, частка людей похилого віку серед осіб, які повернулися (18%) є нижчою, ніж серед ВПО (21%), що свідчить про те, що люди похилого віку і надалі стикаються з істотними перешкодами для повернення.

Дані одинадцятого раунду показують, що в домогосподарствах осіб, які повернулися, є близько мільйона дітей шкільного віку (5–17 років), і це число схоже з результатами десятого раунду опитування.

Демографічні характеристики осіб, які повернулися (лише домогосподарства з членами, які мають досвід повернення)

Відсоток осіб, які повернулися	Усього	Чоловіки	Жінки
Немовлята (до 1 р.)*	0,8%	0,4%	0,5%
Діти до 5 р. (крім. дітей до 1 р.)*	5,1%	2,3%	2,7%
Діти 5–17 р.	18,8%	8,7%	10,1%
Дорослі 18–59 р.	57,6%	23,9%	33,7%
Літні (60+)	17,7%	7,4%	10,4%
Усього	100,0%	42,6%	57,4%

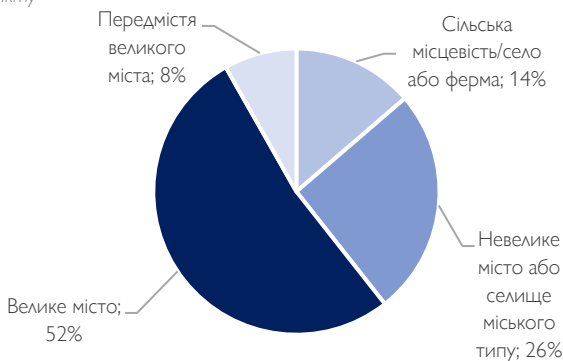
Оцінка розміру групи	Усього	Чоловіки	Жінки
Немовлята (до 1 р.)*	44 000	20 000	24 000
Діти до 5 р. (крім. дітей до 1 р.)*	265 000	23 000	142 000
Діти 5–17 р.	983 000	455 000	528 000
Дорослі 18–59 р.	3 016 000	1 250 000	1 766 000
Літні (60+)	928 000	385 000	543 000

* Гендерний розподіл серед дітей віком до 5 років розраховано із застосуванням даних Державної служби статистики України щодо співвідношення новонароджених дівчаток і хлопчиків за 2020 рік. Усі інші дані наведено на основі результатів Опитування загального населення.

ТИП НАСЕЛЕННОГО ПУНКТУ

Більшість осіб, які повернулися, проживають у великих містах (52%) або передмістях великих міст (8%). Відносно невелика кількість сімей повернулася в сільську місцевість (15%).

Відсоток респондентів серед осіб, які повернулися, за типом населеного пункту

СТРУКТУРА ДОМОГОСПОДАРСТВ

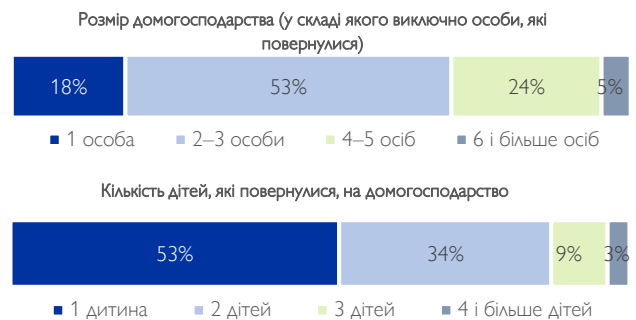
Домогосподарства осіб, які повернулися, здебільшого складаються з трьох членів (усереднено). Однак 29% домогосподарств осіб, які повернулися, складаються з чотирьох і більше осіб. Більшість сімей осіб, які повернулися, мають одну дитину (53%), у 34% таких сімей двоє дітей.

Основні демографічні дані (станом на 5 грудня 2022 року)

2,80 середній розмір домогосподарства особи, які повернулися (домогосподарства, усі члени яких є особами, які повернулися) станом на 27 жовтня

1,60 середня кількість дітей на одне домогосподарство, що цілком складається з осіб, які повернулися, станом на 27 жовтня

Відсоток респондентів серед осіб, які повернулися, за кількістю членів домогосподарств та за кількістю дітей (серед тих, у кого є діти)

ВРАЗЛИВОСТІ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Відсоток домогосподарств осіб, які повернулися, які повідомили про наявність осіб із вразливих груп населення у своєму складі (лише домогосподарства з членами, які мають досвід повернення)

Варто відзначити, що 36% сімей осіб, які повернулися, мають принаймні одну літню особу віком від 60 років. Значна частка домогосподарств осіб, які повернулися, мають принаймні одну особу з хронічними захворюваннями (33%) чи інвалідністю (19%), 12% домогосподарств мають дитину віком до 5 років або немовля.

Частка домогосподарств зі вразливими особами у своєму складі суттєво не відрізняється серед ВПО та осіб, які повернулися, для всіх категорій вразливостей.

ДИНАМІКА ПОВЕРНЕНЬ

З 27 жовтня по 5 грудня загальна кількість осіб, які повернулися, зменшилася з 5 936 000 до близько 5 236 000 осіб. Зменшення оцінки кількості осіб, які повернулися, сформованої на основі даних одинадцятого раунду опитування, ймовірно, принаймні частково пов'язане з масштабними знеструмленнями та перебоями мобільних мереж. У результаті вибірка містить порівняно меншу кількість респондентів у північному макрорегіоні (-3% порівняно з середнім показником дев'ятого і десятого раундів), де є великі скупчення осіб, які повернулися.

ПОВЕРНЕННЯ ДО МІСЦЕВОСТЕЙ, ПОВЕРНУТИХ ПІД КОНТРОЛЬ УРЯДУ УКРАЇНИ

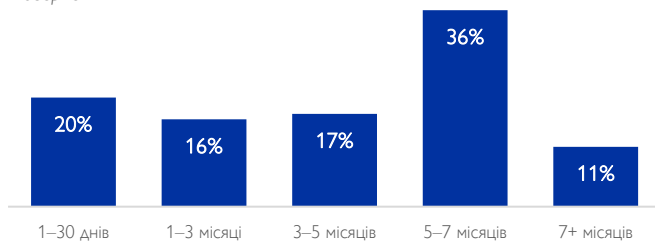
Лише 10% осіб, що повернулися, повернулися до місцевостей, які нещодавно перейшли під контроль уряду України. Проте в північному макрорегіоні приблизно кожна четверта особа, що повернулася, проживає в місцевостях, які було повернуто під контроль уряду України в березні-квітні 2022 року (27%). На сході повернення до місцевостей, які раніше були невідконтрольними уряду України, є менш поширеними. Лише 11% осіб, які повернулися у східні регіони, повідомили, що їхнє поточне місце проживання раніше було невідконтрольним уряду України, що відображає як пізніше звільнення території на сході, так і мінливу безпекову ситуацію та масштабні руйнування інфраструктури і житла в багатьох місцевостях — все це перешкоджає поверненню (див. с. 5, де описано причини ВПО для неповернення).

ЧАС ІЗ МОМЕНТУ ПОВЕРНЕННЯ

134 середня кількість днів із моменту повернення в межах **284** днів від початку війни (станом на 5 грудня 2022 року)
днів

У одинадцятому раунді Опитування загального населення 80% осіб, які повернулися, повідомили, що повернулися більше 30 днів тому. Серед осіб, що повернулися, приблизно кожен третій повернувся до місця звичного проживання 5–7 місяців тому, передусім до Києва і півночі України, щойно ці території було повернуто під контроль уряду України в березні-квітні 2022 року. На сході України приблизно одна з чотирьох осіб, які повернулися, повернулася за останні 30 днів, і з огляду на мінливість безпекової ситуації та масштабні руйнування житлових будинків і інфраструктури на територіях, які до цього були невідконтрольними уряду України, успішне повернення та реінтеграція можуть виявитися найскладнішим завданням для тих, хто повертається до східних регіонів.

Частка осіб, які повернулися, за часом, що сплило із моменту повернення

До північного макрорегіону і міста Київ люди зазвичай поверталися цього року раніше (у середньому пробувши в статусі переміщеної особи 155 і 157 днів відповідно), тоді як до східного, південного і центрального макрорегіонів люди в середньому поверталися значно пізніше (у середньому 110, 99 і 131 день відповідно).

МАРШРУТИ ПОВЕРНЕННЯ

Дані одинадцятого раунду Опитування загального населення демонструють продовження тенденцій, які спостерігалися у дев'ятому і десятому раундах. Частка осіб, що повертаються додому з місць тимчасового перебування, зростає. У цьому контексті дані демонструють незмінність частки осіб, що повертаються з-за кордону (так само 23% у десятому раунді, що більше ніж на 15% більше, ніж у восьмому раунді). Станом на 5 грудня приблизно 1 204 000 осіб спонтанно повернулися з-за кордону, порівняно з 1 366 000 за результатами десятого раунду опитування (на 26 вересня).

Відсоток осіб, які повернулися, за типом населеного пункту повернення

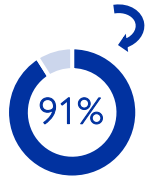

Інше місце в межах області походження

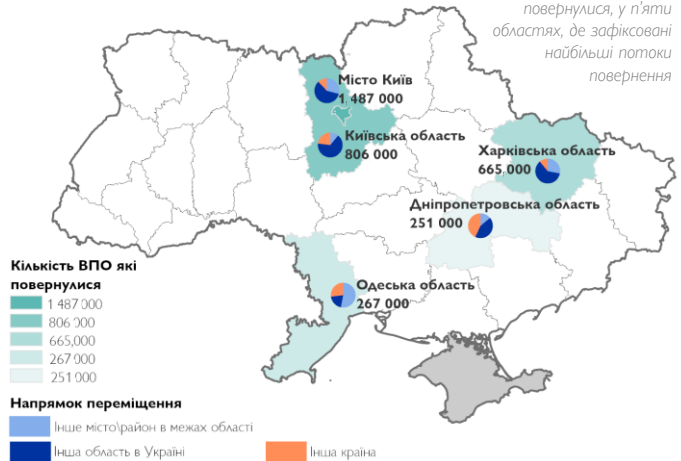
Інша область в Україні

Інша країна

91% усіх осіб, які спонтанно повернулися з-за кордону, повернулися з країн ЄС.

Місце попереднього переміщення осіб, які повернулися, у п'яти областях, де зафіксовані найбільші потоки повернення

Оцінка кількості осіб, які повернулися, за макрорегіонами

Макрорегіон повернення	Частка осіб, які повернулися	Оцінка к-сті осіб, які повернулися
Київ	28%	1 488 000
Схід	22%	1 165 000
Південь	7%	377 000
Захід	11%	574 000
Північ	26%	1 345 000
Центр	5%	287 000
УСЬОГО	100%	5 236 000

Топ-5 областей за часткою осіб, які повернулися

Область	Частка осіб, які повернулися*	Оцінка к-сті осіб, які повернулися
Місто Київ	28%	1 487 000
Київська область	15%	806 000
Харківська область	13%	665 000
Одеська область	5%	267 036
Дніпропетровська область	5%	251 000
Інші області	34%	-

* Застереження: Походження та розподіл осіб, які повернулися, за областями має орієнтовний характер; репрезентативність вибірки на рівні макрорегіону.

ДИНАМІКА ПОВЕРНЕНЬ

Приблизно **582 000** ВПО планують повернутися впродовж двох тижнів після проведення опитування

В одинадцятому раунді Опитування загального населення 10% ВПО повідомили, що розмірковують над тим, аби повернутися до регіону походження впродовж двох тижнів після опитування. На рівні макрорегіону це дорівнює приблизно 219 000 ВПО, які наразі перебувають на сході України (12%), більшість яких перебралися з інших місцевостей на сході. Близько 93 000 ВПО в центральній Україні (8%) та 88 000 у Києві (17%) також повідомили про свої наміри повернутися впродовж двох тижнів після опитування. Втім, наміри повернутися не обов'язково означають, що така поїздка фактично готується, адже на остаточне рішення щодо повернення переміщених домогосподарств можуть вплинути такі чинники, як поточні перебої в наданні комунальних послуг.

Орієнтовна кількість ВПО, які мають намір повернутися, за макрорегіонами переміщення

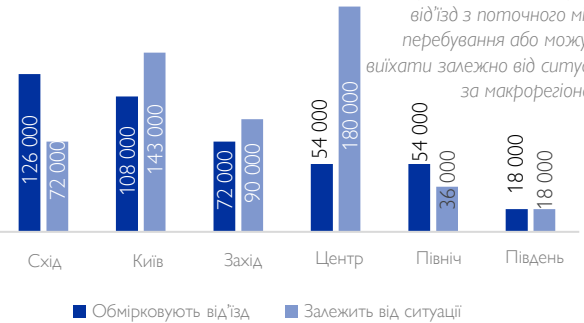

79% осіб, які повернулися, планують залишитися в поточному місці перебування

Приблизно **430 000** осіб, які повернулися, розглядають можливість залишити своє поточне місце перебування

Серед усіх осіб, що повернулися, 8%, що складає 430 000 людей, розмірковували над тим, аби залишити своє поточне місце перебування. Ще 10% (а саме 538 000) осіб, що повернулися, можуть замислитися про доцільність переїзду, залежно від ситуації. Найчастіше замислюються про повторне переміщення особи, які повернулися до східної України (11%, орієнтовно 126 000) та до Києва (7%, орієнтовно 108 000). 13% людей, які повернулися на захід України, що становить приблизно 72 000 осіб, також розглядають можливість залишити своє місце походження. Допоки в зонах повернення зберігатиметься скрутна ситуація в зв'язку з постачанням комунальних послуг і далекобійними обстрілами з боку ЗС РФ, частка осіб, які повернулися та обмірковують переїзд, ймовірно, залишатиметься помітною.

Орієнтовна кількість осіб, які повернулися та обмірковують від'їзд з поточного місця перебування або можуть виїхати залежно від ситуації, за макрорегіонами

ПЕРЕШКОДИ ДЛЯ ПОВЕРНЕННЯ

Понад половина ВПО, які не мають наміру повертатися, повідомили, що головною причиною цього є складна безпекова ситуація на території, звідки вони походять, у тому числі активні бойові дії, загроза повітряних ударів та інші міркування безпеки (55%). Приблизно кожен третій з ВПО, які збираються повертатися, вважає, що на території походження недостатньо забезпечений доступ до основних послуг, як-от освіта, охорона здоров'я та державні послуги (33%). Приблизно така сама частка вказала на те, що територія їхнього походження зараз тимчасово перебуває під тимчасовим військовим контролем Російської Федерації (27%). Пошкоджені чи знищені домівки на території походження стали головною причиною неповернення для 19% ВПО, які не збираються повертатися.

Частка ВПО за причинами неповернення до регіонів походження (РП)

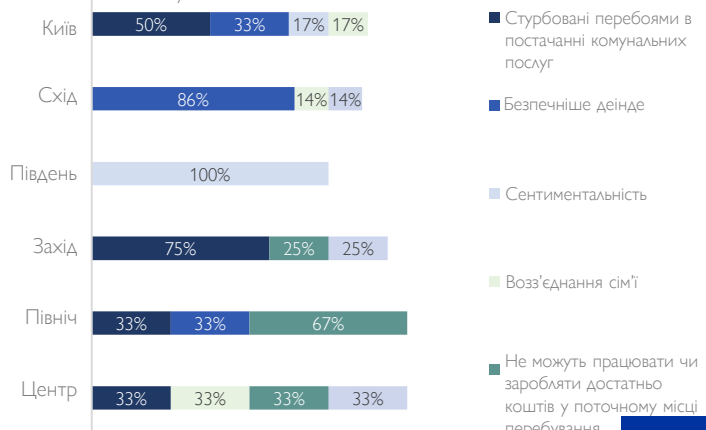

ПРИЧИНИ ЗАМИСЛИТИСЯ ПРО ПОВТОРНЕ ПЕРЕМІЩЕННЯ

38% осіб, які повернулися і обмірковують від'їзд, повідомили, що почуватимуться безпечніше в іншій місцевості.

Серед осіб, які повернулися і знову обмірковують від'їзд з поточного місця перебування, головною причиною було переконання, що в іншій місцевості їм буде безпечніше. Також існують побоювання щодо майбутніх перебоїв у наданні комунальних послуг (33%), неможливості отримувати достатній дохід або знайти роботу в регіоні походження (17%) та бажання возз'єднатися з сім'єю в іншому місці (13%).

Мотивація до повернення для ВПО, які мають намір повернутися впродовж наступних двох тижнів

ВАЖЛИВА ІНФОРМАЦІЯ: ПОТРЕБА В ТВЕРДОМУ ПАЛИВІ І ЙОГО ДОСТУПНІСТЬ

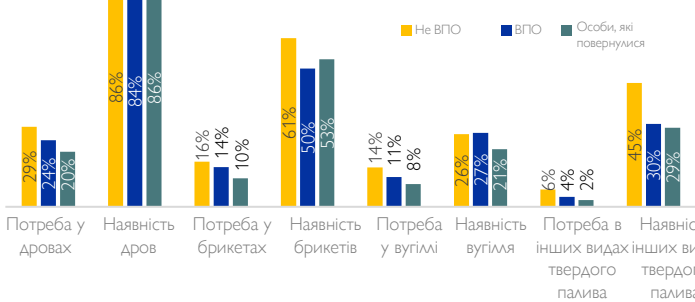
12%

Опитаних осіб, які повернулися, повідомили про потребу у твердому паливі для опалення, такому як вугілля, дрова, пелети та брикети. Хоча серед осіб, які повернулися на схід України, цей показник складає 18%.

Попри розповсюджені та тривалі перебої в постачанні комунальних послуг, лише 12% осіб, які повернулися, повідомили, що потребують і не мають твердого палива. Цей показник помітно нижчий за аналогічний відсоток ВПО (23%) чи непереміщеного населення (19%), що може віддзеркалювати той факт, що на територіях повернення, зокрема в густонаселених міських районах, переважає цивільна інфраструктура, пристосована до множинних способів опалення.

Аналогічно до ВПО та непереміщеного населення основним видом твердого палива, якого потребують домогосподарства осіб, які повернулися, є дрова (20%). Серед осіб, які повідомили про потребу в дровах, 86% зазначили, що їх можна придбати в місці їхнього поточного перебування. Про потребу в брикетах (10%) та вугіллі (8%) повідомила менша частка осіб, які повернулися. Ці потреби залишалися відносно незмінними з десятого раунду, проведеного в жовтні, що свідчить про те, що настання холодів у листопаді та грудні не збільшило попиту на ці види твердого палива.

Частка респондентів за потребою в твердому паливі та доступом до нього

Потреба у твердому паливі найбільше помітна на сході, де про цю потребу повідомила приблизно кожна п'ята особа, що повернулася (18%). Серед осіб, які повернулися до цього макрорегіону, 26% повідомили про потребу в дровах, а 19% — у брикетах. Головною перешкодою може бути **брак доступу** до цих типів твердого палива, адже 23% осіб, які повернулися на схід, повідомили, що в їхній місцевості недоступні дрова, а 67% повідомили про недоступність брикетів.

На півночі України про потребу в твердому паливі заявили 16% осіб, які повернулися, 27% з яких повідомили про потребу в дровах. Однак на півночі ключовою перешкодою може бути **фінансова доступність** дров, з огляду на те, що 85% осіб, які повернулися до цього макрорегіону, повідомили, що дрова доступні в їхній місцевості.

Частка опитаних осіб, які повернулися, які не мають твердого палива, за макрорегіонами

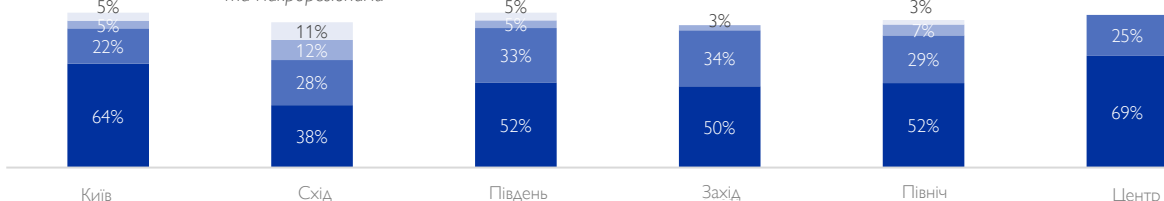
Додаткову інформацію див. в останній Оцінці твердого палива МВР, у якій викладено дані про теперішні системи опалення та розрахункові витрати на тверде паливо за областями на основі зібраних польових даних ([Reliefweb](#)).

ВАЖЛИВА ІНФОРМАЦІЯ: ФІНАНСОВОЇ ЗАОЩАДЖЕННЯ

Близько 34% осіб, які повернулися, вже вичерпали свої заощадження, причому 27% домогосподарств повідомили, що зробили це понад 30 днів тому (порівняно з 46%, які повідомили про вичерпання своїх заощаджень у вересні під час дев'ятого раунду). Крім того, 5% осіб, які повернулися, не мали заощаджень перед переміщенням. Укупі це означає, що 39% родин осіб, які повернулися, не мають фінансових заощаджень, що збільшує їхню вразливість до майбутніх потрясінь і потенційно підриває можливості сталого повернення та реінтеграції.

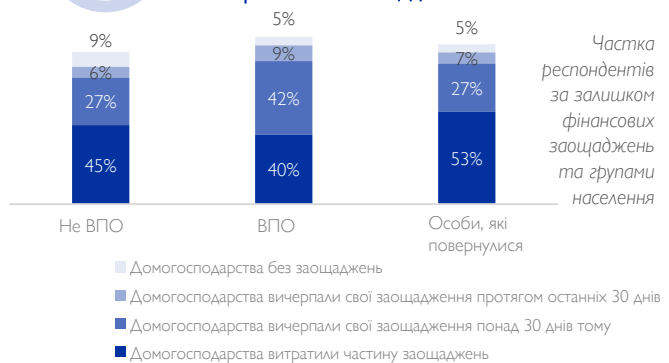
Найвразливішими в цьому зв'язку виглядають особи, що повернулися на схід України: близько 40% вичерпали усі свої заощадження, а ще 11% повідомляють, що не мали заощаджень до переміщення. На сході України також найбільша частка осіб, які повернулися, але при цьому витратили всі свої заощадження за останні 30 днів (12%). Кожне третє домогосподарство осіб, які повернулися на південь (33%) і захід (34%) України, вичерпало свої заощадження понад 30 днів тому.

Частка опитаних осіб, які повернулися, за залишком фінансових заощаджень та макрорегіонами

34%

всіх домогосподарств осіб, які повернулися, в Україні повністю вичерпали свої заощадження

Частка респондентів за залишком фінансових заощаджень та групами населення

ВАЖЛИВА ІНФОРМАЦІЯ: СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМ

Опитаних осіб, які повернулися, скоротили споживання комунальних послуг, таких як газ, електроенергія і тверде паливо, у рамках стратегії подолання фінансових проблем, пов'язаних із переміщенням.

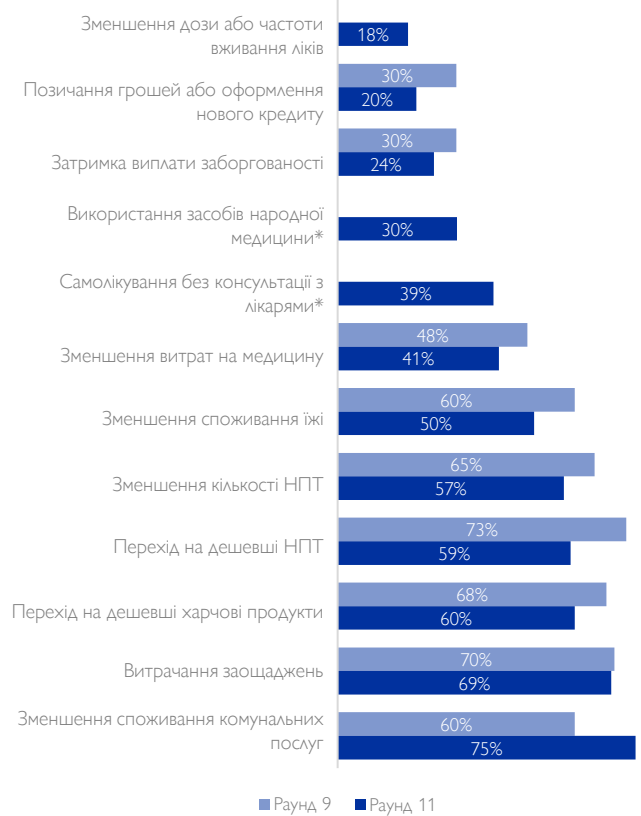
Загалом в одинадцятому раунді про своє залучення до стратегій подолання проблем повідомили менше домогосподарств осіб, які повернулися, ніж під час дев'ятого раунду, проведеного у вересні 2022 р. Це стосується кожної стратегії подолання проблем, запропонованої респондентам, за винятком скорочення споживання комунальних послуг — стратегії, яка може призвести до зростання вразливості домогосподарств осіб, які повернулися, в умовах падіння температури нижче нуля по всій країні.

У частині побутового споживання родини осіб, що повернулися, трохи рідше вдавалися до переходу на дешевші продукти харчування або скорочення споживання їжі. Вони також були менш схильні до зменшення кількості та якості нехарчових продуктів, таких як засоби гігієни чи одяг. Однак станом на 5 грудня більше половини усіх домогосподарств осіб, які повернулися, так чи інакше вдавалися до цієї стратегії подолання проблем.

В одинадцятому раунді 41% осіб, які повернулися, скоротили свої витрати на охорону здоров'я (проти 48% у дев'ятому раунді). В одинадцятому раунді були запропоновані додаткові варіанти стратегій подолання проблем, внаслідок чого виявилось, що 39% домогосподарств осіб, які повернулися, самостійно лікували хворобу чи травму без консультації з медичним працівником (41% не ВПО та 40% ВПО повідомили про цей механізм подолання проблем). Близько третини домогосподарств осіб, які повернулися, також повідомили про використання народної медицини — приблизно така сама частка, що й серед інших груп населення. Насамкінець, 18% домогосподарств осіб, які повернулися, повідомили про зменшення дозування чи частоти прийому ліків.

З точки зору фінансових стратегій подолання проблем про взяття нових кредитів у одинадцятому раунді повідомило менше домогосподарств осіб, які повернулися (20%), порівняно з дев'ятим раундом (30%).

Частка опитаних осіб, які повернулися, за вибраними стратегіями подолання проблем

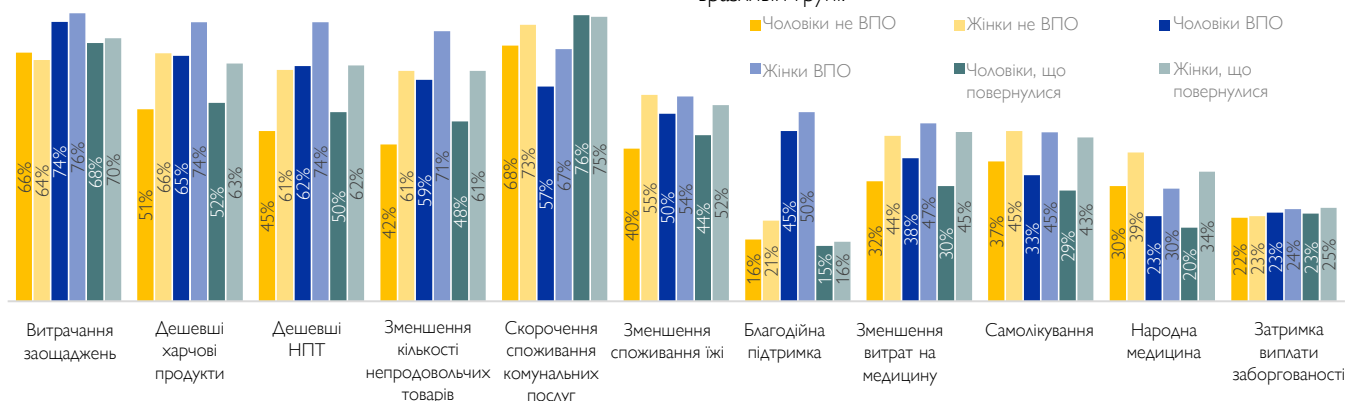

* Стратегії подолання проблем, не включені до дев'ятого раунду опитування.

СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Загалом жінки, які повернулися, з дещо більшою ймовірністю, ніж чоловіки, застосовували кожну стратегію подолання проблем, за винятком економії на комунальних послугах. Незалежно від статі, особи, які повернулися, трохи частіше скорочували витрати на комунальні послуги. Жінки, які повернулися, значно частіше зменшували споживання продовольчих і непродовольчих товарів або переходили на дешевші продукти для задоволення побутових потреб.

Частка респондентів за стратегіями подолання проблем і гендером

45% Жінок, які повернулися, повідомили про скорочення витрат на медицину (47%), а приблизно така ж частка — про самолікування (43%) та використання засобів народної медицини (34%).

Ці стратегії подолання проблем пов'язаних зі здоров'ям проблем також більш поширені серед жінок, які повернулися, та непереміщених жінок. В домогосподарствах ВПО та осіб, які повернулися, переважають люди з хронічними захворюваннями, і такі стратегії подолання проблем можуть негативно позначитися на цій вразливій групі.

ВАЖЛИВА ІНФОРМАЦІЯ: ЛІКИ ТА МЕДИЧНІ ПОСЛУГИ

ДОСТУПНІСТЬ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ І ЛІКІВ

Станом на початок грудня 2022 року 10% осіб, які повернулися, повідомили про недостатній доступ до медичних послуг і ліків. Загалом серед осіб, які повернулися і зазначили потребу в ліках та медичних послугах, 42% відчували брак ліків, а 34% — брак медичних послуг.

41% респондентів, які повернулися, змушені були скоротити витрати на охорону здоров'я, щоб мати змогу задовольнити базові потреби своїх домогосподарств. Більшість із них перебуває у східному макрореєоні (51%). У цьому ж макрореєоні найвища частка тих, хто застосовував хоча би одну стратегію подолання проблем, пов'язану зі здоров'ям, серед осіб, які повернулися.

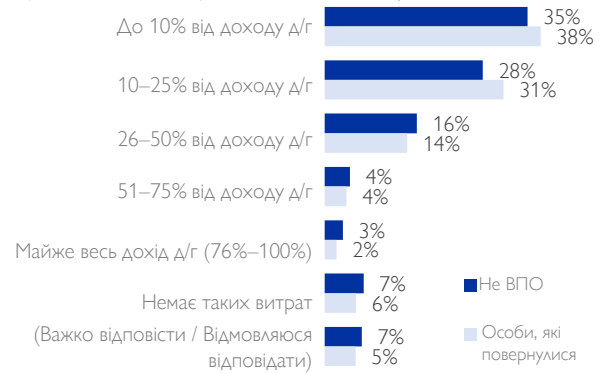
Частка осіб, які повернулися, що скористалися хоча б одним пов'язаним зі здоров'ям механізмом подолання проблем, за макрореєонами поточного перебування

ВИТРАТИ НА МЕДИЦИНУ

Третина респондентів, які повернулися, підтвердили, що на медичні витрати йдуть 10–25% усього доходу домогосподарства.

Витрати домогосподарств на медичні послуги та ліки

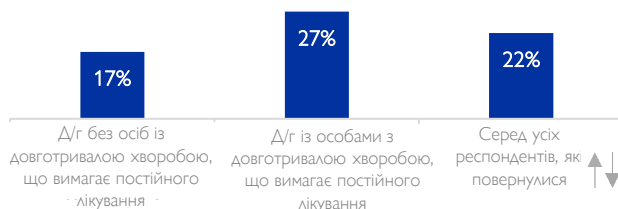
ДОСТУПНІСТЬ ЛІКІВ

Серед усіх респондентів, які повернулися, 22% повідомили, що вони особисто або хтось із їхньої сім'ї змушені були припинити вживати ліки в останній місяць через війну. У той же час у домогосподарствах, де є люди з хворобами, що потребують постійного догляду, третина респондентів (30%) підтвердили, що перестали приймати ліки минулого місяця. Серед них 66% вказали, що не можуть знайти потрібні ліки через їхню відсутність, а 52% не можуть собі дозволити їх придбати через брак грошей (респонденти могли вказувати декілька причин). Найчастіше респонденти повідомляли, що припинили прийом ліків від підвищеного тиску та серцево-судинних захворювань.

ПЕРЕШКОДИ ДОСТУПУ ДО МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ І ЛІКІВ

Сукупно 22% осіб, що повернулися, відзначили щонайменше одну перешкоду в доступі до медичних послуг, а ще 27% повідомили про щонайменше одну перешкоду в доступі до ліків. Найчастіше згадуваною перешкодою в обох випадках був брак коштів. Про перешкоди, пов'язані з інфраструктурою, згадували рідше. Лише 5% від осіб, які повернулися, підтвердили, що їм доводиться витратити більше години, незалежно від використовуваного виду транспорту, щоб дістатися до найближчого медичного закладу, де вони можуть отримати лікування чи ліки.

Перешкоди доступу до медичних послуг за вразливістю д/г до проблем, пов'язаних зі здоров'ям [особи, що повернулися]

Перешкоди доступу до ліків за вразливістю д/г до проблем, пов'язаних зі здоров'ям [особи, що повернулися]

Не можуть собі дозволити витрат на консультації/послуги	11%
Нестабільне функціонування послуг охорони здоров'я (перебої в наданні державних послуг)	5%
Найближчий медичний заклад скоротив кількість послуг	3%
Заклад охорони здоров'я розташований в іншому населеному пункті	3%
Не підписали декларацію з сімейним лікарем	2%
Медичні заклади розташовані поблизу зони активних бойових дій	0%
Брак інформації про доступ до медичної допомоги	0%

Не можуть собі дозволити вартість лікування	20%
Недоступність певних необхідних ліків	3%
Проблеми важкодоступності (відсутність транспорту, проблеми зі здоров'ям, що перешкоджають мобільності)	2%
Відсутність необхідних документів	1%
Втратили доступ до програми соціальної медицини	1%
Не можуть собі дозволити дістатися до аптеки	0%
Аптека розташована поблизу зони бойових дій	0%

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СИТУАЦІЇ ТА ПОТРЕБ

Особи, які були переміщені зі звичних місць проживання або які повернулися до таких місць, стикаються із критичними потребами. Профіль та ситуація цих підгруп дещо відрізняються, що зумовлює потребу в цільовій підтримці. Нижче зазначені основні відмінності між групами у межах вибірки загального населення для десятого раунду опитування MOM.

НАЙНАГАЛЬНІША ПОТРЕБА

Серед найбільш нагальних потреб, названих респондентами, яких попросили визначити **одну найнагальнішу потребу**, лишаються гроші (фінансова допомога), а також ліки та медичні послуги. В умовах зниження температури тверде паливо також є нагальною потребою для багатьох людей. Наприклад, 7% ВПО визначили тверде паливо своєю найбільш нагальною потребою.

Гроші — фінансова підтримка

44% Не ВПО 53% ВПО 46% Осіб, які повернулися

Тверде паливо (вугілля, дрова тощо)

10% Не ВПО 7% ВПО 8% Осіб, які повернулися

Опалювальні прилади

4% Не ВПО 5% ВПО 7% Осіб, які повернулися

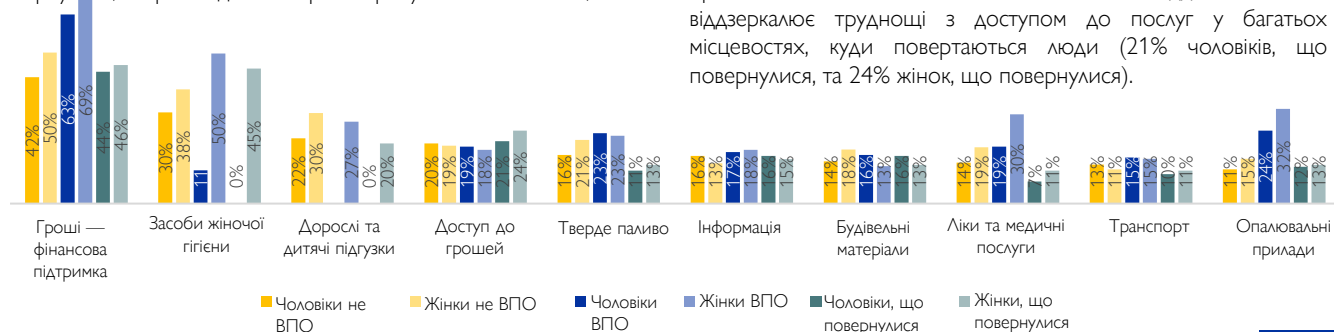
Ліки та медичні послуги

5% Не ВПО 7% ВПО 4% Осіб, які повернулися

Важливо: «Ліки та медичні послуги є найнагальнішою потребою для 7% ВПО»

ПОТРЕБИ: ҐЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Незважаючи на повсюдну потребу у фінансовій допомозі, серед усіх груп ВПО жінки найчастіше повідомляли про таку потребу (69%). Для порівняння: особи обох ґендерів, які повернулися, менше потребували фінансової підтримки (44% чоловіків, що повернулися, та 46% жінок, що повернулися). Із тих жінок, що повернулися, котрі повідомили про потребу в засобах гігієни,

ПОРІВНЯЛЬНА ОЦІНКА ПОТРЕБ

Усіх респондентів попросили визначити, чи потребують вони підтримки в кожній із категорій, зазначених нижче. Потреби варіюються залежно від статусу переміщення відповідно до ситуації. Наприклад, ВПО мають більшу потребу в опалювальних приладах, аніж непереміщене населення та особи, які повернулися, на загальнонаціональному рівні.

Примітка: % тих, хто відповів «Так» і «Частково так» у кожній категорії потреб

Категорія потреби	Не ВПО	ВПО	Особи, які повернулися
Гроші — фінансова підтримка	47%	67%	46%
Засоби жіночої гігієни*	36%	43%	45%
Одяг, взуття та інші непродовольчі товари	8%	31%	7%
Опалювальні прилади	13%	29%	13%
Ліки та медичні послуги	16%	25%	10%
Тверде паливо для опалення	19%	23%	12%
Дорослі та дитячі підгузки*	28%	23%	20%
Їжа	11%	22%	10%
Засоби гігієни	6%	19%	7%
Доступ до грошей	20%	18%	23%
Інформація чи зв'язок із іншими	15%	18%	15%
Транспорт	12%	15%	11%

**Примітка: Серед тих, хто висловив потребу в засобах гігієни*

близько половини повідомили про потребу в засобах жіночої гігієни (45%), причому 20% відзначають потребу в підгузках.

Особи, які повернулися, незалежно від ґендеру, найчастіше висловлювали потребу в доступі до готівкових коштів, як-от працюючих банкоматах чи поштових відділеннях, що віддзеркалює труднощі з доступом до послуг у багатьох місцевостях, куди повертаються люди (21% чоловіків, що повернулися, та 24% жінок, що повернулися).

ПРИМІТКИ ЩОДО МЕТОДОЛОГІЇ

Дані, представлені в цьому звіті, отримано на замовлення Міжнародної організації з міграції (МОМ) у результаті проведення телефонного експрес-опитування, проведеного MultiCultural Insights. Десятий раунд збирання даних серед вибірки розміром 2 002 унікальні дорослі респонденти (віком від 18 років) було проведено в період із 25 листопада по 5 грудня 2022 року. Цю імовірнісну вибірку, що представляє понад 30 млн дорослих українців (віком від 18 років), було стратифіковано для досягнення репрезентативності на рівні 6 макрорегіонів України. Основу вибірки було створено шляхом формування переліку 100 000 десятицифрових номерів телефону, згенерованих за рахунок поєднання трьохцифрових префіксів, що позначають оператора мобільного зв'язку, з довільно згенерованими семицифровими номерами телефону. Згенерована основа вибірки є пропорційною до частки шести телефонних мереж, охоплених у дослідженні, на національному ринку. Інтерв'ю були проведені з використанням методу набору випадкових телефонних номерів, згенерованих у довільний спосіб. У такому режимі нові номери генеруються з інтервалом у мілісекунду. Інтерв'ю проводили анонімно. Перед початком інтерв'ю респондентів просили надати згоду на його проведення. Інтерв'юери використовували структурований опитувальник і метод автоматизованого телефонного опитування (CATI), щоб записувати результати безпосередньо в програму введення даних.

Використовуючи цю технологію в одинадцятому раунді, група інтерв'юерів опитала 2 002 унікальні дорослі респонденти, які відповідали встановленим критеріям та надали свою згоду на опитування. Попри те, що методом набору випадкових телефонних номерів в Україні зазвичай вдається дозвонитися до приблизно 7–8% абонентів, у десятому раунді показник успішних дзвінків склав 10,7%. Для цієї роботи було залучено 30 інтерв'юерів. Група інтерв'юерів складалася з 5 чоловіків і 21 жінки. Інтерв'ю проводили українською мовою (82%) та російською мовою (18%). Вибір мови залежав від уподобань респондента.

Обмеження: Точна частка неохопленого населення невідома, тому при тлумаченні результатів потрібно враховувати певні застереження. Особи, які нині проживають за межами України, в опитуванні участі не брали завдяки застосуванню методу активного виключення. Розрахунки населення основані на припущенні про те, що неповнолітніх осіб (молодших за 18 років) супроводжують їхні батьки або дорослі піклувальники. Основа вибірки обмежена дорослими, які користуються мобільним телефоном. Невідомо, чи всі телефонні мережі повноцінно працювали по всій території України протягом усього періоду опитування, тому деякі номери могли мати вищу ймовірність набору, ніж інші. Мешканці територій зі значними пошкодженнями цивільної інфраструктури, можливо, меншою мірою представлені у вибірці. Можна припустити, що фактичні потреби насправді більші, ніж ті, про які було отримано інформацію при опитуванні. В опитуванні не брали участі жителі Автономної Республіки Крим (АРК) та територій Донецької та Луганської областей, непідконтрольних уряду України з 2014 року.

Застереження: У ході опитування інтерв'юери збирали інформацію про демографічні характеристики респондентів, їхнє поточне місце перебування та/або місце перебування після переміщення (географічна інформація), наміри щодо переміщення, заплановані місця призначення, потреби та проблеми, з якими вони стикаються під час цієї кризи. Аналіз було проведено з використанням двох підходів до оцінювання профілю населення, їхніх проблем і потреб. Для аналізу географічного профілю були використані дані без урахування відсутніх значень, виявлених на рівні макрорегіонів (n=2 002). Оцінювання потреб та інші частини аналізу було виконано з використанням даних, отриманих на основі повної вибірки (з урахуванням частки відмов відповідати на запитання).

Розподіл вибірки та кількість інтерв'ю за макрорегіонами			Похибка вибірки		
Макрорегіон	Усього проведених інтерв'ю (ж / ч / немає відповіді)	Частка інтерв'ю	Макрорегіон		Рівень достовірності 95%
КИЇВ	218 (124/94/0)	10%	КИЇВ	+/-	7%
СХІД	486 (286/199/1)	24%	СХІД	+/-	4%
ПІВДЕНЬ	195 (112/83/0)	10%	ПІВДЕНЬ	+/-	7%
ЗАХІД	472 (281/190/1)	23%	ЗАХІД	+/-	5%
ПІВНІЧ	336 (187/148/1)	16%	ПІВНІЧ	+/-	5%
ЦЕНТР	293 (172/121/0)	15%	ЦЕНТР	+/-	6%
Місце перебування не названо	2 (0/2/0)	0%	Усього по Україні	+/-	2%
Усього по Україні	2 002 (1 162/837/3)	100%			

Означення: Згідно з [Глосарієм МОМ](#), **внутрішньо переміщені особи (ВПО)** — це особи або групи осіб, які були змушені або зобов'язані втекти або покинути свої домівки або місця звичного проживання, зокрема в результаті або з метою уникнення наслідків збройних конфліктів, широкомасштабного насильства, порушення прав людини або природних чи техногенних катастроф, і які не перетинали міжнародно визнаний кордон країни. Для операційних цілей цього опитування інтерв'юери визначають ВПО як осіб, які залишили своє місце свого звичного проживання через нинішню війну.

МОМ визначає термін **«особа, яка повернулася»** як особу, яка зазнала міграційного переміщення та повернулася до початкового звичного місця проживання. Для цілей цього аналізу МОМ визначає термін «особи, які повернулися» як респондентів, які повідомили про виїзд зі свого звичного місця проживання з 24 лютого через поточну війну на період щонайменше 2 тижнів (14 днів), але потім повернулися.

Конвенція про статус біженців 1951 року визначає **біженця** як особу, яка: «через обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою расової належності, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів... не може чи не бажає повернутися до [країни свого колишнього місця проживання]...».

Використання позначень та подання матеріалу в цьому звіті не має на меті висловлення будь-якої думки щодо правового статусу будь-якої країни, території, міста чи населеного пункту, їхньої влади, кордонів чи меж від імені МОМ. Викадені в цьому звіті думки належать авторам і не обов'язково відображають погляди МОМ.

ПРЕДСТАВНИЦТВО МОМ В УКРАЇНІ

МОМ
ООН МІГРАЦІЯ